

О. В. Володарський,
студент, Інститут міжнародних відносин Національного університету імені Тараса Шевченка

ЗАХОДИ ПРОТЕКЦІОНІСТСЬКОГО ХАРАКТЕРУ КРАЇН G20 ПІД ЧАС ГЛОБАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Дана стаття висвітлює основні заходи країн G20 у сфері протекціонізму під час глобальної фінансової кризи, визначає характер, галузеву спрямованість та ефективність застосування протекціоністських заходів.

This article reflects the basic measures taken by countries of G20 in the sphere of protectionism during the global financial crisis, determines the character, branch orientation and efficiency of application of protectionist measures.

Ключові слова: протекціонізм, обмежувальні заходи, країни G20, антидемпінгові розслідування, експортні квоти, експортні податки.

Key words: protectionism, restrictive measures, countries of G20, anti-dumping investigations, export quotas, export taxes.

У сучасній системі міжнародних економічних відносин протекціонізм спрямований на захист національної економіки від іноземної конкуренції. Протекціоністські заходи в період кризи вважалися нормою в багатьох країнах — держави лобювали власні інтереси, накладаючи обмеження на міжнародну торгівлю і таким чином намагаючись захистити власну промисловість. Існують всі підстави вважати, що ці дії мали більше негативного, ніж позитивного ефекту.

Актуальність даної теми полягає у вивченні й аналізі застосування країнами G20 протекціоністських заходів. Провідні країни світу неодноразово наголошували на необхідності вільного розвитку світової торгівлі, виступаючи за відміну чи принаймні обмеження застосування протекціоністських заходів. Для стимулювання господарської діяльності і забезпечення фінансової стабільності на додаток до торговельних заходів уряди реалізували деякі макроекономічні заходи. Хоча вони потрібні, щоб прискорити економічне зростання всередині країни загалом, а не в окремих секторах, і не направлені на дискримінацію торгових партнерів, вони поклали початок стурбованості щодо їх впливу на конкурентоздатність країн. Це актуалізує питання вивчення необхідності застосування подібних заходів на державному рівні.

Метою цієї статті є дослідження основних протекціоністських заходів країн G20. Досягнення зазначеної мети потребує вирішення таких завдань:

- визначити протекціоністські заходи країн G20;
- дослідити, чи мали місце розслідування щодо застосування обмежувальних заходів;
- визначити наслідки використання таких заходів для світової торгівлі;

У роботі використані загальнонаукові методи дослідження: аналіз і синтез, індукція і дедукція, методи логічного й порівняльного аналізу.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

1. Основні протекціоністські заходи країн G20.

Найбільш загальною причиною застосування протекціоністських заходів є кризові явища в економіці чи можливість їх появи. З жовтня 2008 року, коли спалахнула світова фінансова криза, країни G20 прийняли близько 550 заходів, які обмежують або можуть потенційно обмежити і спотворити світову торгівлю. Близько 18% з цих заходів були відмінені до цього часу, однак більша частина з них ще залишається в силі. Лідери G20 на недавньому саміті знову підтвердили своє "непохитне" зобов'язання чинити опір всім формам протекціоністських заходів [1]. До того ж, визнаючи важливість безмитної торгівлі і інвестицій для відновлення світової економіки, вони зобов'язалися тримати ринки відкритими і лібералізувати торгівлю й інвестиції як основні передумови економічного розвитку.

Проте, за період з жовтня 2010 року до квітня 2011 року більшість урядів G20 ввели нові заходи, які обмежують торгівлю. Деякі з них передбачають торговельні обмеження і не сприяють лібералізації торгівлі. Низка країн G20 навіть ввела нові експортні обмеження. Також певну стурбованість викликали адміністративні заходи, які наклали додаткові бар'єри на імпорт.

Кількість торговельних обмежень (зокрема як імпорتنних, так і експортних), прийнятих економіками G20, зросла за останні шість місяців (табл. 1). Заходи, перераховані в таблиці, не є рівнозначними і часто мають неоднаковий вплив на торгові потоки. Деякі заходи часто стосуються одного специфічного продукту або товарів імпортного походження, а інші впливають на кошик певної продукції експортно-імпортного походження [2].

Секретаріат СОТ вважає, що нові імпорتنні обмеження, введені економіками G20 з середини жовтня 2010 — квітня 2011 років, покривають близько 0,5% світового

Таблиця 1. Протекціоністські заходи економік G20

Вид заходу	Квітень – серпень 2009 5 місяців	Вересень 2009 – Лютий 2010 6 місяців	Березень – травень 2010 3 місяці	Травень – Жовтень 2010 5 місяців	Жовтень 2010 – Квітень 2011 6 місяців
Торговельні	50	52	24	33	53
Прикордонні	21	29	22	14	52
Експортні	9	7	5	4	11
Інші	0	7	5	3	6
Разом	80	95	56	54	122

Таблиця 2. Частка торгівлі, охоплена обмежувальними заходами країн G20 (%)

	Жовтень 2008 – Жовтень 2009	Листопад 2009 – Травень 2010	Травень 2010 – Жовтень 2010	Жовтень 2010 – Квітень 2011
У світовому імпорті	0.8	0.4	0.2	0.5
У імпорті G20	1.0	0.5	0.3	0.6

імпорту і 0,6% імпорту країн G20 порівняно з 0,2% і 0,3%, відповідно, за попередній період (табл. 2).

Проведені дослідження свідчать про те, що торговельні обмежувальні заходи, взяті на озброєння економіками G20, впливають на відносно широкий ряд продукції [3]. Здебільшого ці заходи торкаються наступних секторів: хімічна промисловість, виробництво м'яса і м'ясних товарів, предметів із заліза і сталі, пластмаси, машинне обладнання і механічні побутові прилади, молочна продукція, електричне устаткування і транспортні засоби. Сектори, які сильніше всього постраждали від обмежувальних заходів, включають: виробництво машинного устаткування і механічних побутових приладів (рефрижератори, морозилки, насоси тощо), виробництво автомобілів та засобів пересування, м'ясна промисловість, виробництво в сфері авіатехніки та суднобудування (табл. 3).

Важливо зазначити, що переважна кількість заходів G20 були прикордонного характеру (тарифні і нетарифні заходи, як, наприклад, вимоги по ліцензуванню імпорту та імпортні заборони). Були також випадки змін тарифів через адміністративні процедури, пов'язані з

ціновими коливаннями [4]. Серед усіх заходів найчастіше вводилися експортні податки або інші експортні обмеження, а також нетарифні заходи (заборони імпорту, ліцензування або інше прикордонне регулювання). Головними експортоорієнтованими заходами продовжують залишатися обмеження на сільськогосподарську продукцію (експортні заборони і квоти на зерно) і деякі мінерали (скорочення експортної квоти і неформальні заборони щодо рідкісних земельних мінералів).

Продовжує зростати стурбованість низки країн щодо обмеження їх експорту через надмірні митні процедури, адміністративні рішення і бюрократичні затримки своїх торгових партнерів з G20, які за своєю природою є протекціоністськими [5]. Окремі країни вирішили заборонити або нав'язати суворіший контроль за деякими продуктами харчування, імпортованими з Японії або з її регіонів через ядерну кризу.

У сфері торгівлі послугами, економіки G20 роблять акцент на відкритість ринку. Однак не слід забувати, що також мали місце заходи, введені для сприяння світовій торгівлі, зокрема пов'язані зі скороченням імпортних тарифів (хоча деякі з цих скорочень здійснювалися тільки на тимчасовій основі) або спрощенням митних процедур. Частка торговельних заходів, що сприяють розвитку світової торгівлі, трохи зменшилася за останні місяці і зараз складає 45% в порівнянні з 48% в травні-жовтні 2010 року, 43% в березні-травні 2010 року, 29%, в вересні 2009 — лютому 2010 року і 15% в квітні-серпні 2009 року.

2. Розслідування щодо застосування протекціоністських заходів.

Кількість розслідувань щодо правомірності імплементації торговельних заходів, ініційованих економіками G20, продовжує знижуватися. За дослідженнями СОТ, загальна кількість антидемпінгових розслідувань, ініційованих економіками G20, знизилася на 20% за січень-вересень 2010 року в порівнянні з цим же періодом в 2009 році [6]. Ця тенденція продовжується, хоча в повільнішому темпі (табл. 4). Протягом жовтня 2010 — квітня 2011 члени G20 ініціювали 78 антидемпінгових розслідувань, порівняно з 83 розслідуваннями протягом жовтня 2009 — квітня 2010, що демонструє зниження в 6%. Якби не Бразилія, то цей спад був би ще істотнішим. На відміну від Бразилії і Російської Федерації, які збільшили кількість розслідувань, кожен інший член G20 або ініціював меншу кількість антидемпінгових розслідувань, або не продемонстрував ніякої зміни в їх кількості. В Австралії їх кількість зменшилась з 7 до 2, в Індії — з 20 до 15, в Канаді — з 2 до 0, а в Китаї — з 6 до 4.

Щодо товарного охоплення вищезазначених розслідувань, то збільшилася кількість розслідувань з приводу продуктів хімічної і паперової промисловості. В свою чергу, кількість розслідувань з приводу металевих продукції значно зменшилася. Інші сектори, також втратили свою частку в загальній кількості розслідувань, зокрема це пластмаси і машинне устаткування.

Таблиця 3. Протекціоністські заходи G20, жовтень 2010 — квітень 2011 (%)

Розділи	%	Розділи	%
Загалом	100,0	51 - Шерсть	0,3
Сільське господарство (01-24)	14,9	52 - Вата	1,6
02 - М'ясо і м'ясні продукти	10,4	53 - Інші рослинні волокна	0,1
17 - Цукор і цукрові вироби	1,6	54 - Штучні нитки	0,8
19 - Зернові культури	0,2	58 - Спеціальні тканини	0,1
20 - Фрукти, овочі і горіхи	0,1	60 - В'язані або вишиті тканини	0,2
21 - Змішані їстівні продукти	0,1	61 - Одяг, в'язаний/вишитий кроше	1,2
22 - Напої, алкоголь	1,8	62 - Одяг, не в'язаний/вишитий кроше	1,8
23 - Залишки і надмірні витрати	0,4	64 - Взуття	0,1
24 - Тютюн	0,4	70 - Скляний посуд	0,2
Промислова продукція (25-97)	85,1	72 - Залізо і сталь	6,9
28 - Неорганічні хімікати	0,1	73 - Предмети заліза і сталі	3
29 - Органічні хімікати	0,9	74 - Мідь і вироби з неї	0,3
33 - Ефірні масла, косметична продукція	0,1	76 - Алюміній і вироби з нього	0,1
35 - Білковидні субстанції	0,1	82 - Інструменти з базових металів	0,6
37 - Фото- або кінографічні товари	0,3	84 - Машинне устаткування, побутові прилади	19,8
38 - Змішана хімічна продукція	0,2	85 - Електричне машинне обладнання	8,3
39 - Пластмаса і продукція з неї	3,4	87 - Транспортні засоби	18,2
40 - Каучук і продукція з нього	0,7	88 - Авіація, літальні апарати тощо	5,8
42 - Шкіряна продукція	0,5	89 - Суднобудування, човни тощо	4,8
44 - Деревина і предмети деревини	1,9	90 - Оптичний і інші точні інструменти	0,1
48 - Папір і картонаж	0,7	95 - Іграшки, спортивне обладнання	1,1

Необхідно відзначити, що ще однією важливою тенденцією є зменшення кількості розслідувань з приводу компенсаційного мита в 2010 році порівняно з 2009 роком (табл. 5). Загальна кількість розслідувань зменшилася з 11 до 7 за вищезазначений період.

Кількість розслідувань з приводу захисних заходів залишилася незмінною (табл. 6). Члени G20 ініціювали п'ять нових розслідувань в жовтні 2010 — квітні 2011 року.

3. Використання експортних обмежень країнами G20.

Експортні обмежувальні заходи можуть приймати різні форми: податки або мито, квоти, заборони, мінімальні експортні ціни, скорочення відшкодування ПДВ для експортерів і ліцензування [7]. Також експортні обмеження можуть бути накладені для реалізації різноманітних політичних завдань, як, наприклад, захист навколишнього середовища, захист природних ресурсів, розвиток переробної промисловості, управління інфляцією і збільшення фінансових доходів. Кількість експортних обмежень, застосованих урядами країн-членів СОТ, є наступною:

— 15 експортних обмежень протягом жовтня 2008 — жовтня 2009 років;

— 35 експортних обмежень протягом листопада 2009 — жовтня 2010 років;

— 30 експортних обмежень протягом жовтня 2010 — квітня 2011 років.

Ці заходи передбачають переважно експортні податки на сільськогосподарську продукцію у відповідь на підвищення цін і експортні квоти на метали і мінеральну продукцію. Також були випадки, коли вводилися або збільшувалися експортні субсидії (наприклад, повторне введення ЄС експортних компенсацій на масло, сир, молочний порошок; збільшення в США молочних субсидій, і експортні компенсації Швейцарії на вершки і худобу); хоча ці заходи збільшують експорт, вони також значно спотворюють світові ринки.

Експортні обмеження спотворюють торгові потоки, так само, як і імпорتنі бар'єри, а також впливають на промисловість і споживання в імпортуючих країнах. Для імпортуючих країн результатом є менша доступність продукції і вищі ціни. Експортні обмеження можуть бути привабливими для країни, що накладає їх, але є шкідливими для торгових партнерів. Уряди часто вдаються до використання експортних обмежень задля зменшення цін на внутрішньому ринку або для розширення вітчизняного промислового виробництва. Вплив експортних обмежень є доволі комплексним і не обмежується ринком однієї країни, що вводить обмеження (табл. 7).

Експортні податки, мито та збори можуть набувати адвалорної форми, коли вони нараховуються у відсотках до ціни експортного продукту, або специфічної форми, коли певна грошова сума стягується з одиниці ваги, обсягу чи штуки продукції. Країни також використовують диференційний експортний податок, який є набагато нижчим на оброблений продукт, ніж просто на сировину, таким чином заохочуючи її подальшу обробку. Загалом експортні податки мають ефект скорочення обсягу експорту шляхом збільшення кінцевої експортної ціни, і створюють "подвійну" цінову систему. Коли країна, що оподатковує експорт, є достатньо великою, щоб вплинути на світові ціни, вона отримує вигоди за рахунок імпортуючих країн. Відбувається переорієнтація на вітчизняний ринок, призводячи до зниження вітчизняних цін. Через цей ефект експортні податки можуть створити різницю між вітчизняними цінами і цінами на світових ринках. Ця різниця забезпечує цінову перевагу місцевих споживачів. Згідно ОЕСД, у 2009 році експортні податки застосувала майже половина членів СОТ [8].

Експортні квоти — кількісні обмеження, накладені експортуючою країною на максимальний обсяг продук-

Таблиця 4. Проведення антидемпінгових розслідувань

Члени G20	жовтень 2009 – квітень 2010	жовтень 2010 – квітень 2011
Аргентина	12	11
Австралія	7	2
Бразилія	9	25
Канада	2	0
Китай	6	4
ЄС	9	8
Індія	20	15
Індонезія	3	0
Корея	2	0
Мексика	1	2
Російська Федерація	0	1
Південна Африка	1	0
Туреччина	1	1
США	10	9
ПДСУМОК	83	78

Таблиця 5. Проведення розслідувань з приводу компенсаційного мита

Члени G20	жовтень 2009 – квітень 2010	жовтень 2010 – квітень 2011
Китай	1	0
ЄС	3	2
Мексика	0	1
США	7	4
ПДСУМОК	11	7

Таблиця 6. Проведення розслідувань з приводу захисних заходів

Члени G20	жовтень 2009 – квітень 2010	жовтень 2010 – квітень 2011
Індія	0	1
Індонезія	5	2
Російська Федерація	0	1
Туреччина	0	1
ПДСУМОК	5	5

ту, який дозволяється експортувати. Традиційно існує експортна система ліцензування, яка розподіляє квоти між визначеними експортерами. Система розподілу квот іноді застосовується, щоб певні експортери отримали провідну позицію на ринку експортуючої країни, таким чином заохочуючи утворення могутніх експортних картелів. Ефекти від експортних квот приблизно такі самі, як і від експортного податку. Різниця полягає в тому, що, коли все вітчизняне виробництво орієнтоване на експорт, експортна квота еквівалентна виробничій квоті [9]. Подібно до експортних заборон, втрати добробуту від експортних квот є більшими для товарів, таких як зерно, ціноутворення яких є нееластичним. В порівнянні з податками на експорт, кількісні обмеження більш широко використовуються для реалізації соціально-політичних завдань. Мінімальні експортні ціни застосовуються, щоб досягти цільових експортних цін, які встановлюються для контролю цін на світовому ринку, або полегшення митних процедур.

Заборона експорту — повна заборона на експортування даного продукту, часто слугує для реалізації певної специфічної мети, яка іноді не має відношення до торгівлі. Експортні заборони традиційно застосовуються до рибальства, експорту шкіри, хутра тварин, які знаходяться на грані вимирання, експорту небезпечних матеріалів [10]. Країни застосовують заборону експорту, щоб гарантувати їхню доступність на внутрішніх ринках за нижчих цін; основні приклади — заборона експорту пшениці, рису, ріпчастої цибулі і цукру. Вплив заборони експорту є очевидним: результатом є зменшення пропозиції на світових ринках (і, якщо країна є

**Таблиця 7. Експортні обмежувальні заходи
(жовтень 2010 — квітень 2011 року)**

Аргентина	Оновлення переліку "valores criterio de carácter precautorio" щодо експорту певних видів продукції, таких як натуральний мед, яблука, груші, айва до визначених країн
Білорусь	Введення неавтоматичного ліцензування експорту гумових пневматичних шин
Білорусь	Тимчасове обмеження експорту рапсового масла, рапсу і льону
Білорусь, Казахстан, Росія	Збільшення експортних тарифів на мідні катооди (з 0 по 10%) і на нелегирований нікель (з 5% до 10%)
Болівія	Тимчасові експортні обмеження певної продукції, як, наприклад, соєві боби; насіння соняшнику; мука; інші тверді залишки сої
Китай	Експортні квоти щодо рідкісних земляних мінералів; оголошені 28 грудня 2010
Китай	Збільшення експортних тарифів на рідкісні земляні мінерали неодимій та хлорид лантану (з 15% до 25%); на феросплави, де частка рідкісних земляних елементів перевищує десять відсотків (з 20% до 25%)
Китай	Експортна квота на вугілля в 2011 році в обсязі 38 млн тонн
Індія	Введення експортних тарифів на певні види продукції, такі як: зміна шкіра, хутро ягняти; (10%); шкіра для сидіння велосипеда, пакувальні/ремневі шкіри, стрічкові шкіри, шкіри ременя, темна шкіра, залізний скреп, залізні або сталеві злитки; шкіряне багажне покриття, промислова шкіра тощо (15%)
Індія	Додаткове збільшення експортного податку (з 5% до 20%) на залізну руду (з 5% до 20%) і на залізородні брили і шматки (з 15% до 20%)
Індія	Розширення експортної заборони на бобові (здійснюється з 27 червня 2006 р.)
Індія	Експорт бавовняно-паперової пряжі за умови реєстрації в Директораті Зовнішньої Торгівлі
Казахстан	Тимчасова експортна заборона на дистилати, керосін та бензин
Республіка Киргизія	Встановлення тимчасового експортного мита на деякі види сільськогосподарської продукції
Македонія	Тимчасова експортна заборона на пшеницю, суміші пшениці і жита, муку
Молдова	Тимчасова експортна заборона на пшеницю і суміші пшениці і жита (meslin)
Сербія	Тимчасова експортна заборона на пшеницю і меслін. З 1 квітня 2011 року часткова заміна заборони на муку з встановлення експортної квоти в 11 тисяч тонн в місяць
Україна	Нові вимоги по ліцензуванню щодо сільськогосподарської продукції, як, наприклад, пшениця і суміш пшениці і жита (meslin), зерно, ячмінь (200 тисяч тонн), жито і гречка. Ці заходи були введені в дію 28 грудня 2010 року
Україна	Зниження експортних тарифів на металевий скреп (з 24% до 21%) відстрочено до 2012 року
Україна	Дозвіл на експорт кольорових металів тільки для спеціалізованих металургійних заводів з експортними свідоцтвами якості, продовжений до 2015

великим постачальником, то спостерігається і підвищення ціни). На вітчизняному ринку заборона експорту збільшує доступність продукту для внутрішніх споживачів, а отже, внутрішні ціни зменшуються. Точне цінове спотворення залежить від еластичності цін на продукт. Заборона експорту може призводити до державних збитків через неефективність виробництва; втрата вважається ще більшою, коли заборона нав'язується нееластичним товарам, як наприклад зерно.

ВИСНОВКИ

Наукова новизна цієї статті полягає в тому, що в ній за допомогою дослідження застосування протекціоністських заходів країнами G20 визначається їх вплив на світову торгівлю. У цій статті проаналізовано використання країнами G20 різних обмежувальних заходів, зокрема експортних обмежень, задля реалізації власних інтересів на світових ринках. Безпосереднім і очевидним ефектом будь-яких експортних обмежень є скорочення обсягів експорту певної визначеної продукції або сировини, що призводить до наступного:

— негативні наслідки для торгових партнерів. Переорієнтовуючи продукцію чи сировину з експорту на вітчизняні ринки, ці обмеження піднімають ціни для іноземних споживачів та імпортерів;

— збільшення постачань на вітчизняний ринок. Це призводить до падіння товарних цін на внутрішньому ринку. У деяких випадках ця різниця між вітчизняними та світовими цінами допомагає вітчизняним виробникам специфічної продукції, тому забезпечує їхню конкурентоздатність. Це, в свою чергу, призводить до часткової монополізації вітчизняного ринку, в той час як в результаті скорочення

обсягів експорту світові ціни значно підвищуються.

Знижуючи ціни в країнах-виробниках і збільшуючи невпевненість щодо майбутніх цін, експортні обмеження відбивають бажання в інвестиційних рішеннях щодо виробництва продукції, видобутку і обробки сировини, потенційно скорочуючи їх постачання в довгостроковій перспективі. Більше того, експортні обмеження однієї країни призводять до цілої низки подібних обмежень з боку інших країн, що, в свою чергу, призводить до спотворення і глобального підвищення цін. Можна говорити про так звані продуктивні втрати (як в експортуючих, так і імпортуєчих країнах), які є наслідком спотворень, викликаних експортними обмеженнями, що впливають як на виробників, так і на споживачів.

Отже, незважаючи на свої обіцянки, економіки G20 продовжують застосовувати різні заходи протекціоністського характеру. Ці заходи здебільшого є односторонніми і мають негативні ефекти для торговельних партнерів, так само як і нераціональне використання цих заходів за умови неефективного виробництва всередині самої країни. Навіть враховуючи певний позитивний короткостроковий ефект для національної економіки, ці заходи призводять до деформації світового ціноутворення у довгостроковій перспективі. Саме тому актуальним залишається питання впровадження заходів урядової підтримки для стимулювання розвитку світової економіки.

Література:

1. The G20 and global imbalances / Barry Eichengreen, 26 June 2011: <http://www.voxeu.org/index.php?q=node/6694>
 2. Resolve Falts As Global Prospects Worsen: The 9th GTA Report / Simon Evenett, 20 Jul 2011: http://www.globaltradealert.org/9th_GTA_Report
 3. G20 countries continue to honour their pledge not to retreat into investment protectionism: <http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=5970&lang=1>
 4. Resolve against protectionism weakens since the Seoul G20 Summit / Simon Evenett, 20 July 2011: <http://www.voxeu.org/index.php?q=node/6771>
 5. Managed Exports and the Recovery of World Trade: The 7th GTA Report / Simon Evenett, 16 Sep 2010: <http://www.globaltradealert.org/managed-exports-7th-gta-report>
 6. Protectionist pressures on the rise, latest G20 monitoring report: http://www.wto.org/english/news_e/news11_e/igo_24may11_e.htm
 7. The G20: Captive in the prison of mercantilism / Ernesto Zedillo, 18 November 2010: <http://www.voxeu.org/index.php?q=node/5816>
 8. G20 Workshop on the Global Economy — Cause of the crisis: Key Lessons: http://www.g20.org/Documents/g20_workshop_causes_of_the_crisis.pdf
 9. Seoul Summit Document: Framework for Strong, Sustainable and Balanced Growth: <http://www.economicsummits.info/tag/protectionism/>
 10. The G-20 Summit and Global Trade: Restore Credit and Resist Protectionism: http://www.brookings.edu/opinions/2009/0314_g20_trade_panagariya.aspx
- Стаття надійшла до редакції 26.11.2011 р.